

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Кафедра соціальної та практичної психології

Курсова робота

на тему:

**Можливості та обмеження методики В. Манової-Томової для
вивчення діагностики розвитку дітей раннього віку.**

Виконала:

Євдоченко Наталія Вікторівна

студентка 53 групи

заочної форми навчання

соціально-психологічного факультету

Спеціальність: Психологія. Спеціалізація: Практична психологія.

Науковий консультант:

Никончук Наталія Олександрівна

Оцінка _____

_____ (Підпис)

Житомир 2009

План

Вступ.....	3-4
Розділ 1. Особливості розвитку дітей раннього віку.	
1.1. Розвиток рухів. Моторика.....	5-7
1.2. Емоційно-соціальний розвиток.....	7-8
1.3. Мовлення.....	8-10
1.4. Уміння.....	10-11
1.5. Навички.....	12-13
1.6. Образотворча діяльність.....	13-15
Розділ 2 Методологічна база діагностики розвитку дітей раннього віку.	
2.1. Сучасні методи дитячої психології.....	16-17
2.2. Сучасні методики психодіагностики дітей раннього віку.....	17-19
2.3. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку за методикою Манової-Томової.....	20-22
Розділ 3. Конкретно психологічне дослідження розвитку дитини раннього дошкільного віку.....	23
3.1. Дослідження 1.....	24-28
3.2. Дослідження 2.....	29-33
3.3. Дослідження 3.....	34-38
3.4. Дослідження 4.....	39-43
3.5. Дослідження 5.....	44-48
Висновки.....	49-50
Список використаної літератури.....	51-52

Вступ

Проблема психологічної діагностики – одна з гострих проблем сучасної психології. Правильне вирішення цього питання має важливе значення і для психологічної теорії, і для практики ряду галузей педагогіки, медицини, права та інших сфер життя й діяльності, де часто виникає необхідність проаналізувати психічний розвиток людини.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки великого значення надається діагностиці рівня розвитку дітей з метою оптимізації та максимально можливого покращення та королювання педагогічного впливу на дитину. З цією метою вітчизняні та зарубіжні вчені та практичні психологи розробили велику кількість методів та методик вивчення рівня особистого розвитку дітей. Однією із таких методик є вивчення розвитку дітей раннього віку за методикою Манової-Томової. Ця методика дозволяє визначити рівень психічного розвитку дитини та спів ставити його із календарним (фізіологічним) віком дитини. Це дає можливість визначити ті сторони розвитку дитини, які не були виражені достатньо яскраво у виховному та розвивальному процесі, і скорегувати напрямки роботи з такою дитиною.

Тема курсової роботи: Можливості та обмеження методики В. Манової-Томової для вивчення та діагностики розвитку дітей раннього віку.

Об'єкт дослідження – динаміка розвитку дітей раннього дошкільного віку.

Предмет дослідження – аналіз рівня розвитку дітей раннього дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження – доведення, що вивчення розвитку дітей раннього віку за методикою В.Манової-Томової не втратило своєї актуальності та ефективності на сучасному етапі розвитку психологічної науки.

Мета курсової роботи – навчитися користуватися методикою В.Манової-Томової для вивчення рівня розвитку дітей раннього віку та з'ясувати, чи є вона ефективною для встановленої мети.

Завдання даної курсової роботи вбачаємо в:

1. опрацюванні та аналізі науково-методичної літератури, напрацюванні понятійного апарату за темою,
2. з'ясування основних характеристик розвитку дітей раннього віку,
3. опрацювання основних методів та методик дослідження рівня розвитку дітей від 1 до 3 років,
4. проведення конкретно психологічного дослідження дитини раннього дошкільного віку за методикою Манової-Томової.

Розділ 1. Особливості розвитку дітей раннього віку.

Темою нашого дослідження є «Можливості та обмеження методики В. Манової-Томової для вивчення та діагностики розвитку дітей раннього віку». Особливістю такої методики діагностики є те, що протягом дослідження слід виявити шість основних параметрів розвитку дитини: моторика, уміння, навички, образотворча діяльність, емоційно-соціальний розвиток, мовлення.

Саме з таких причин, ми вирішили побудувати перший розділ дослідження, виділивши кожен із перерахованих параметрів у окремий пункт першого розділу.

З великої кількості матеріалу про розвиток дитини під час різних періодів, якими користується сьогодні дитяча психологія, відомо, що ранній вік це найбільш чуттєвий період, або оптимальний час, для розвитку деяких основних проявів психічного розвитку дитини: процесу ходіння, початкового оволодіння процесом мовлення, початкового емоціонального уподобання тощо. Якщо дитина у ранньому віці з якихось причин не навчилася ходити або говорити, то виявляється, що пізніше їй набагато важче навчитися це робити, навчання триває довше й менш ефективно, ніж коли б це було засвоєно на другому році життя під час від чуттєвого періоду. Важливо зауважити, що пізніше засвоєння процесів, про які говорилося вище, не відіграє такої ролі в розвитку, як під час оптимального строку. Отже коли дитя розвивається в психічному аспекті повноцінно під час раннього періоду або коли воно оволодіває своєчасно всім тим, для чого цей вік є від чуттєвим, або оптимальним, періодом, це має велике значення і для наступних періодів розвитку. «Діти дошкільного віку володіють деякими психологічними та поведінковими особливостями, знання яких необхідно для того, щоб отримати достовірні результати у процесі їх психодіагностичного дослідження [9: 57].

§1.1. Розвиток рухів. Моторика

У ранньому дитячому віці розвиток рухів займає важливе місце в психічному розвитку дитини. Завдяки здатності рухатися дитина має реальну

можливість безпосередньо стикатися з навколишнім середовищем і пізнавати його.

Важливу роль у формування довільних дій дитини відіграє наслідування дій оточуючих людей, повторення їх за зразком. Дитина придивляється до дій дорослого та намагається діяти так само [1: 87].

На всіх стадіях розвитку дитини динамічність моторики дуже тісно пов'язана з розумовою активністю.

Розвиток рухомості тісно пов'язаний із розвитком емоцій дитини. Яскраво виражена бадьорість і життєрадісність у дітей супроводжуються різними рухами.

Рухи новонародженої дитини дуже непослідовні, некоординовані і хаотичні. Але з розвитком аналізаторів, особливо зорового і слухового, рухи починають швидко розвиватися, а разом з цим починає формуватися активне ставлення дитини до навколишнього світу.

Розвиток рухової активності дитини в перші три роки виявляється в поступовому оволодінні дедалі складнішими новими і різноманітними рухами, а також в безперервному вдосконаленні і цілеспрямованості цих рухів, тобто у зростаючому контролі корової організації. Це дає можливість дитині більш досконало, тонко і активно пристосуватись до навколишнього середовища, скоріше розвинути, пізнаючи його.

Руховий розвиток дитини проходить складний і тривалий шлях в перші періоди життя після народження. Спочатку рухи непослідовні і хаотичні внаслідок широкої іррадіації нервового збудження, яке виникає в корі від дії різних подразників. Швидкий розвиток процесів стримування поступово створює порядок і організованість рухового безладдя. Завдяки цьому вже в кінці третього місяця дитина здатна виконувати елементарні рухи з предметами: береться однією рукою за другу; на четвертий місяць намагається взяти предмет, а потім робити різноманітні дії з цим предметом. Такі рухи з предметом є формою активного пізнання навколишнього середовища з боку дитини. Тому вони мають велике значення для загального

психічного розвитку на другий та третій рік, особливо коли мовлення ще не стало засобом до пізнання.

В процесі, коли дитина робить різні дії з предметом, розвиваються функції сенсомоторних механізмів. Встановлюються тривалі першосигнальні зв'язки між діяльністю зорового і рухового аналізаторів. Хоча за походженням дії з предметом наслідувальні, все ж вони є формою навчання дитини. Через них дитина дізнається про властивості предметів та зв'язки, які існують між ними: один предмет можна поставити на другий; менший предмет можна помістити в більший тощо.

Дії з предметами і «перед дії» є, по суті, як руховими, так і сенсорними виявами.

Засвоєння процесу ходіння відкриває перед дитиною величезні можливості отримувати безпосередні відомості про предмети і явища навколишнього середовища. Вміння ходити допомагає засвоювати простір і орієнтуватися в ньому. Довгочасті зорово-рухові взаємозв'язки встановлюються за допомогою рухів очей і рук. Спочатку, коли дитина тільки починає ходити, вона неправильно визначає відстань і часто падає. Але дуже скоро її позитивний досвід стабілізується.

§ 1.2. Емоційно-соціальний розвиток.

Емоційний розвиток є суттєвою частиною загального психічного розвитку дитини в перші три роки. Емоції зберігають своє значення і в пізнішому віці, але в ранньому вони переважно провідні, на них будується цілісна поведінка дитини. Ставлення малої дитини до навколишнього середовища визначається і залежить лише від емоцій, які збуджуються різними подразниками. Дитина легко звикає до всього, що викликає приємні відчуття, і уникає впливу неприємних подразників. Тому особливої уваги надається функціям емоцій в житті дитини і жодна з форм поведінки не є такою міцною, як ті, що пов'язані з емоціями.

Дуже важко відмежувати окремі етапи в розвитку емоцій і соціальної поведінки дитини. Однак можна відзначити, що початкова диференція

емоцій на приємні і неприємні починається вже відразу після народження. Перші емоції у новонародженого дифузні і слабо локалізовані, але поступово вони уточнюються і вдосконалюються. Часто підкреслюють, що початком активного емоційного розвитку є перша усмішка, яка виникає при певній зрілості нервової системи.

В емоціях дитини поступово зменшується елемент мимовільного наслідування, дитина радіє побудованій вежі з кубиків, появі у кімнаті мами тощо. Значно ширшою стає сфера стимулів, що викликають емоції дітей. Налагоджується ігровий емоційний контакт. Під впливом стосунків із близькими людьми розвиваються соціальні емоції дитини [1: 85].

Глибокий емоційний зв'язок між мамою і дитиною встановлюється дуже рано. Цей зв'язок між дитиною і мамою поступово поширюється на інших членів сім'ї. Так створюється перше більш широке коло соціальних зв'язків і починає формуватися основа соціальної поведінки на емоційних зв'язках між людьми, яких дитина найчастіше бачить навколо себе.

Через те, що до кінця третього року мама є об'єктом найсильніших почуттів радості дитини, ці почуття стають основою першого формування її ставлення до навколишнього світу. Велика любов, яку відчуває дитина до мами, стає регулятором її поведінки. На другому році, а особливо на третьому, дитина радіє, коли зробить щось таке, від чого її мама задоволена, і знижується емоційний тонус дитини, коли мама не задоволена зробленим. В старшому віці в процесі все ширшої соціалізації дитина реагує таким же чином стосовно людей, яких любить і поважає.

Все це показує, наскільки сильним і вирішальним компонентом є емоційний розвиток дитини в соціалізації її поведінки і яке велике значення для цього мають перші емоційні переживання дитини, пов'язана з мамою і сім'єю.

§ 1.3. Мовлення.

В ранньому дитячому віці в мовленні інтегруються всі найпростіші психічні вияви. Тому він має важливе значення як показник психічного

розвитку у цей віковий період. Відомо, що чим вищий один якийсь вияв, тим узагальнені ший характер він має.

Немає потреби підкреслювати велике значення мовлення для цілісного психічного розвитку у всі вікові періоди. Але особливе значення воно має у ранньому віці, в період, коли воно виникає, починає розвиватися і разом з ним починає розвиватися сама психіка дитини.

«Розвиток мовлення в ранньому дитинстві відбувається за двома лініями: удосконалюється розуміння мовлення дорослих і формується власна активна мовленнєва діяльність дитини» [7: 91].

В перші три роки розвитку дитині притаманна велика кількість характерних і типових проблем розвитку мовлення. Вже в перший рік, який є підготовчим періодом оволодіння мовленням, існують надзвичайно цікаві проблеми. Це неповторний період, в якому фонетичний бік мовлення розвивається самостійно, без будь-якого зв'язку із смисловим. В кінці першого і на початку другого року починають пов'язуватися фонетична (звукова) і смислова сторони мовлення, а в кінці другого року – на початку третього починає діяти й елементарно граматики. Так поступово, але дуже послідовно виникає початок вербальної поведінки дитини.

Раннє дитинство – це період, коли своєрідність у розвитку і мовленні виявляється у спостереженні відносної самостійності мовлення щодо мислення: в перший рік, перед тим як навчитися говорити, дитина мислить і може висловлювати свою думку діями і образами. На другий і третій рік вона може «говорити»; вимовляти слова, не надаючи їм певного змісту; вимовляє їх не думаючи, не розуміючи. Дитина може повторювати слова і речення, які вона зовсім не знає і не розуміє. Доведено, що саме ці слова, які дитина повторює не розуміючи, довго не затримуються в її словнику і вона не користується ними в звичайній розмові.

При розгляді питання про розвиток мовлення дітей у ранньому віці, звичайно, йдеться про сенсорну мову – розуміння мовлення і ефektorну мову – активне мовлення, коли дитина не тільки розуміє, що говорять інші, а й

сама говорить. Розуміння мовлення готується ще в перше півріччя першого року. Воно виявляється перш за все в орієнтації дитини на голос і інтонацію дорослого.

На другий і третій рік життя розуміння мовлення розвивається далі і ускладнюється. Воно виявляється у виконанні все складніших доручень, переданих словесно. Звичайно, на другий рік розуміння мовлення розвивається швидше від оволодіння активним мовленням. На третій рік ця різниця ще існує, але вже з виявом тенденції до її зменшення, бо активне мовлення швидко розвивається. Як зазначають В.Штерн та Д.Б. Ельконін [1: 78] до кінця третього року дитина, за умов нормального ментального розвитку, володіє 100-1500 словами.

За свідченням В.Манової-Томової [5: 59],Люблінська Г.О. виділяє шість етапів розвитку дитячого мовлення у ранньому дитинстві:

1. віддиференціювання певних звукових комплексів (слів) від загального мовного потоку, який дитина чує постійно;
2. тонкий фонетичний аналіз кожного звукового комплексу, розрізнення схожих звукосполучень – «па-па» відрізняє від «ба-ба»;
3. зв'язок певного слова з певним об'єктом або дією, розуміння слова;
4. розуміння речення, групи слів, що пов'язані певними граматичними зв'язками;
5. засвоєння механізму артикуляції, вимови;
6. засвоєння дитиною уміння підбирати у кожному випадку потрібні слова, щоб висловити те, що хоче.

§ 1.4. Уміння.

Уміння рук розвивається на основі рухів рук. А рухи рук мають визначне і важливе місце в психічному розвитку дитини. Рук – це інструмент людської діяльності, руками можна виконувати різні рухи, можна без кінця вдосконалювати ці рухи. Через діяльність рук людина постає перед матеріальною дійсністю як її перетворювач і як творець матеріальної культури

За допомогою рухів рук дитина у ранньому віці має можливість виконувати різноманітні дії з предметами, через які вона швидко і безпосередньо знайомиться з навколишньою дійсністю. Мала дитина не може задовільнитися лише сприйняттям світу, сприйняттям речей і явищ через зір і слух. Вона шукає можливість увійти в активні і дійові стосунки з предметами. Це можливо лише за допомогою руки.

Крім того, за допомогою рухів рук дитина засвоює різні більш складні дії, за допомогою яких виявляється активність до навколишнього світу. Від засвоєння і розвитку уміння руки дуже залежить засвоєння навичок, удосконалення пере образотворчої її перехід в образотворчу. Від рівня розвитку уміння руки залежить розвиток дії з предметами, які лежать в основі розумової діяльності у ранньому дитинстві.

Дії з предметами є найхарактернішим виявом уміння руки в однорічному та дворічному віці. В перший рік це частина сенсорної діяльності, і поступово, тільки в кінці першого року, починають відділятися від неї як більш самостійні. На другий і третій рік вони стають носіями суттєвої і все більш складної психічної діяльності.

Значення дій з предметами для загального психічного розвитку надзвичайно велике. Передусім при виконанні таких дій утверджуються функції сенсорних механізмів, встановлюються тривалі першосигнальні зв'язки між зоровим та руховим аналізаторами. Внаслідок цього виробляються точні узгоджені рухи і відповідно до цього рухи рук стають складнішими і вмілішими.

В процесі маніпулювання з предметами дитина природним шляхом і невимушено пізнає їх властивості.

Дії з предметами, що дитина робить у ранньому віці, готують її до ігрової діяльності і праці. По суті, в основі гри і праці лежать дії з предметами, а отже, й уміння рук.

§ 1.5. Навички.

Важливе значення для характеристики поведінки людини і особливо дитини мають навички. Їх корені у діяльності дитини, бо навички – це схильність людини до певних дій. В процесі тривалих вправ така схильність стає потребою, яка змушує дитину діяти певним чином. Взагалі в навичках можна помітити спрямованість психічної активності малої дитини і цілеспрямованість у формуванні її особистості. Тому особливо важливо включати їх як показник при оцінці загального психічного розвитку.

Навички складаються і засвоюються в процесі багаторазових повторень одних і тих же дій в одних і тих же умовах. В основі вироблення навичок лежить механізм умовного рефлексу. Навички – вторинно автоматизовані дії. Спочатку дії вимагали зусиль і уваги. Але в процесі багаторазових повторень вони автоматизувались, почали виконуватися «самі собою». І при цьому вони так глибоко пов'язана з поведінкою дитини, що вона відчуває необхідність у виконанні відповідних дій. Завдяки цьому навички створюють готовність поведінки дитини легко виконати певні дії. Це допомагає створювати і вдосконалювати більш складні психічні вияви тому, що увага дитини звільняється від зосередження на виконанні простіших дій, які не перетворилися на навички.

Навички починають створюватися у дитини вже в перші місяці після народження. Вони пов'язана із задоволенням основних життєвих потреб дитини поїсти, поспати. Їжа і сон кілька разі на день повторюються і створюють умови для того, щоб дитина звикла до такого повторення. Вона починає прокидатися в певні години, щоб її нагодували. Чим скоріше створюються навички, чим послідовніше вони формуються, тим більше впливають на розвиток і створення рис майбутнього характеру дитини.

Навички, які створюються увесь перший рік, пов'язані із різними моментами даного режиму: звичка їсти у певний час, спати через певні проміжки; у другому півріччі діти звикають у певний час виконувати фізіологічні потреби, коли дорослі систематично їх садять на горщик.

Більш виразні навички у поведінці дитини формуються на другий і третій рік. Але й вони пов'язані з виконанням певних дій при задоволенні основних потреб – їсти, спати і з прагненням самообслуговуватися: самостійно їсти, одягатися тощо. Навіть початки елементарних культурних навичок формуються передусім на ґрунті органічних потреб і їх задоволення: мити руки перед їжею, дотримуватися охайності під час їжі та ін. На другий і третій рік починають виникати й нові потреби в поведінці дитини, які також стають основою для закріплення навичок.

В різноманітному і складному процесі розвитку дитини вже у ранньому віці існує закономірність: на кожному етапі розвитку існують оптимальні можливості для легкого і швидкого утворення певних навичок. Якщо в цей час дитина не засвоює цих навичок, у її поведінці закріплюються більш примітивні реакції і пізніше важче утворюються відповідні навички, які сприяють загальному психічному розвитку дитини.

У три року закріплюються навички самостійності. Це має велике значення для правильного психічного розвитку дитини. Ці навички не лише допомагають їй більш вдало пристосуватися до вимог повсякдення, а й створюють самовідчуття і впевненість усієї поведінки.

§ 1.6. Образотворча діяльність.

Образотворча діяльність, а точніше малювання, займає особливо важливе місце в дитячій психології і особливо у дошкільному віці, коли малювання ще не є діяльністю обдарованих, а улюблене і захоплююче заняття всіх дітей.

Дитина стоїть перед дійсністю значною мірою як художник, який сприймає все більш емоційно і у все вкладає своє особисте ставлення, наслідки свого ще обмеженого досвіду. З другого боку, кожний, хто вдивлявся у дитячий малюнок, відразу помічав, як багато цей малюнок може нам підказати, як і наскільки дитина знає речі, які вона малює.

Малювання у перші роки дитинства є виявом графічної діяльності, діяльності, коли дитина виражає свої знання про світ, предмети і людей; але

це також і діяльність, за допомогою якої дитина показує своє особисте ставлення і почуття до речей, які малює. З цього випливає, що малювання для дитини є і засобом вираження і покликом до творчості.

В. Манова-Томова [5:63] вважає, що образотворча діяльність і навіть та діяльність, яка їй передує і готує її – передобразотворча, є особливою частиною психічного розвитку у ранньому віці. В образотворчій діяльності віддзеркалюється духовний світ людини, і особливо дитини. Це можна добре бачити, спостерігаючи зміни, які відбуваються у малюнках дітей, коли вони хворіють. Існування тісного зв'язку між малюванням і психічним розвитком дитини видно з того, що малювання і малюнки дитини розвиваються паралельно з психічним розвитком, особливо у перші 6-7 років.

Саме тому дослідники розвитку раннього віку дітей сприймають образотворчу діяльність як аспект психічного розвитку; деякі моменти передобразотворчої і початкової образотворчої діяльності є показовими при оцінці психічного розвитку завдяки закономірній послідовності, з якою вони виникають і переходять з одного етапу в інший.

Спостереження за графічною діяльністю дітей у ранньому віці показують, що період недиференційованого креслення «графічного безпорядку» переважає в першому півріччі другого року. Після півторарічного віку дитина вже може креслити олівцем, роблячи рухи лише в межах листка паперу; це показує, що може бути внесений певний «порядок» у креслення. До кінця другого року дитина, вже наслідуючи, креслить прямі лінії, в перше півріччя третього року креслить криву замкнену лінію, а до кінця третього року вже починає зображати предмети, які вразили дитину, і навіть починає своєрідно зображати людину.

Перехід дитини від передобразотворчої діяльності до образотворчої включає дві досить чітко визначені стадії: спочатку виникає впізнавання об'єкту у випадковому сполучення ліній, потім – ціле направлене зображення [7: 88].

Послідовний перехід передобразотворчої і початкової образотворчої діяльності через певні стани розвитку показує, що в цій діяльності віддзеркалюється розвиток дитини. Саме з цих причин цей вид діяльності було включено до методики діагностики розвитку раннього віку В.Манової-Томової.

Розділ 2 Методологічна база діагностики розвитку дітей раннього віку.

§ 2.1. Сучасні методи дитячої психології

«Психодіагностика дітей раннього віку в основному може бути лише об'єктивно, тобто лише у дуже малій степені опиратися на самооцінку та самоаналіз дитини. Найбільшою цінність у цей період має психодіагностичний матеріал, пов'язаний з експертною оцінкою тих дій і реакцій дитини, які спостерігаються зовнішньо. Тому основним засобом збору інформації про дітей у цьому віці є спостереження, а головним психодіагностичним методом – природний експеримент, у якому створюється деяка життєва ситуація, що є досить знайома дитині» [9: 60-61].

1. Спостереження.

У процесі спостереження дослідник ціле направлено прослідковує поведінку дитини у природних умовах та чітко фіксує побачене. Дитина не повинна знати, що за нею спостерігають, інакше втрачається природність і безпосередність і результати виявляються недостовірними.

Спостереження бувають тотальними та вибірковими. Тотальні спостереження декілька сторін поведінки дитини і проводяться протягом довгого періоду часу. Результати тотальних спостережень зазвичай зберігаються у вигляді записів у щоденниках.

Вибіркові спостереження відрізняються від тотальних тим, що у них фіксується чи якась одна сторона поведінки дитини, чи її поведінка у якісь визначені відрізки часу, наприклад лише під час гри, лише під час годування.

Метод спостереження корисний на першій стадії накоплення інформації. Недоліком його є те, що він вимагає великої затрати сил і часу, до того ж складні умови життя часто не дозволяють розібратися у причинах тих чи інших проявів [7: 16-17].

2. Експеримент.

У експерименті дослідник спеціально створює та змінює умови, у яких проходить діяльність дитини, ставить перед нею певні задачі, і зати, як

дитина вирішує ці задачі, складає думку про психологічні особливості досліджуваного.

Загалом експерименти розділяються на лабораторні та природні, але у застосуванні до дошкільників різниці між ними не має, бо діти не повинні здогадуватися, що їх досліджують.

Іншим видом експерименту є формуючий експеримент. Його особливістю є те, що способом дослідження психічних процесів і якостей стає навчання дітей, направлене не те, щоб ці психічні процеси і якості сформувалися чи удосконалилися.

3. Окрім головних методів, існують додаткові методи дослідження раннього дитинства. Це такі методи:

- Вивчення результатів (продуктів) діяльності дитини. Продукти діяльності дітей – це їх малюнки, ліплення, аплікації, конструкції, твори, казки., вірші та ін., в яких виражається особливості сприйняття дітьми навколишнього світу і себе у ньому.

- Метод опитування (бесіди). Такий метод має дуже обмежене використання для дітей до трьох років, оскільки мовлення таких дітей, ще не достатньо розвинене для відповідей, тому часто діти вказують на картинки, предмети тощо.

- Метод тестів. Цей метод слугує для порівняння дітей за рівнем розвитку, рівнем загального розумового розвитку чи розвитку окремих психічних процесів і якостей.

- Соціометричний метод. Такий метод слугує для вивчення взаємовідносин, що складаються між дітьми, положення яке займає кожна дитина у групі однолітків. Для дітей дошкільного віку застосовують не прямі вербальні запитання, а « вибір дією». Для обробки результатів використовується спеціальна таблиці – соціограма.

§ 2.2. Сучасні методики психодіагностики дітей раннього віку

Одним із перших методів діагностики малюнків є *Таблиці розвитку Гезеля*, розроблені ще 1947 року. Ці таблиці охоплюють чотири основні

сфери поведінки дітей у віці від 4 тижнів до 6 років, такі як: моторика, мовлення, адаптивна поведінка, особистісно-соціальна поведінка. У таблицях докладно описані і представлені у вигляді малюнків типові для дітей різного віку прояви цих сфер психіки. Використання методики А. Гезеля являє собою стандартизовану процедуру спостереження і оцінки ходу розвитку поведінки дитини у повсякденному житті. Недоліком такої методики є її недостатня стандартизація, тому вона може бути рекомендована для використання як сповіб удосконалення і уточнення якісних спостережень.

Один із найвідоміших і найпоширеніших у 70-ті роки у Європі методів оцінки психічного розвитку дітей у ранньому дитинстві, складений на основі методу Гезеля (тести розвитку), але вдосконалений, – це *метод Брюне-Лезін*. «Шкала психомоторного розвитку в ранньому дитинстві» Брюне і Лезін, опублікована у 1951 році, призначалась для дослідження і оцінки психічного розвитку дитини з першого по тридцятий місяць після народження. В ній було 160 задач, причому для перших 10-ти місяців для кожного місяці – окрема задача, а потім для 12, 15, 18, 24 і 30-го місяців. Для кожного вікового періоду дано норми для чотирьох сфер: моторика, зорово-моторна координація, мовлення, соціальний розвиток. Оцінка ставилася за допомогою крапок: перші 10 місяців – по 1 крапці за задачу, за 12-й – по 2, за 15 – 24-й місяці – по 3 крапки, за 30-й місяць – по 6 крапок за кожен задачу. Підсумовуються точки вдалого вирішення задач дитиною і сума ділиться на 10. Одержане число виражає глобальний вік розвитку досліджуваної дитини. Це число ділиться на календарний вік і одержуємо число, яке становить «коефіцієнт розвитку» досліджуваної дитини. Шкала пристосована для оцінки кожної з чотирьох сфер окремо.

Ще одна шкала, запропонована *Д.Лешлі*, відображає наступні області розвитку психіки: фізичний розвиток, спілкування і розвиток мовлення, соціальний розвиток і гра, самостійність і незалежність, поведінка. Методична особливість процесу спостереження по *Д.Лешлі*, названа ним методом почасових проб, складається в регулярності спостереження за

дитиною протягом повних 30 хвилин із записом вражень через 30-секундні інтервали. Інформація оцінюється двома способами: співставленням показників дитини із середніми показниками дітей раннього віку; співставленням інформації про дитину з результатами, отриманими у більш ранній період.

Найбільш розробленою методикою для малюків є *Шкали розвитку малюків Бейлі*. Ці шкали передбачають три допоміжні засоби оцінки ступеня розвитку дитини: шкалу розумового розвитку, шкалу моторного розвитку, записи поведінки малюків.

Сучасні російська дитяча психологія пропонує шкали для немовлят і дітей раннього віку запропоновані Е.О.Смірноюю, Л.Н. Галігузовою, Т.В.Єрмоловою, С.Ю.Мещеряковою, які являють собою діагностику не окремих складників, таких як моторна, сенсорна, пізнавальна сфери, а комплексний підхід до діагностування психічного розвитку, направлений на діагностику цілісних форм психічної активності [16: 407-411].

Сучасними українськими психологами були запропоновані наступні методики діагностики раннього віку:

- Таблиці стадій розвитку дитини, які діагностують за наступними параметрами: моторна поведінка, сенсомоторна поведінка, психосоціальна сфера, мовна сфера, когнітивна сфера [18: 16-18].
- Методика ГНОМ (графік нервово-психічного обстеження малечі), який дає можливість якісної оцінки психічного стану дитини на момент обстеження. Для дітей старших року тести складені з інтервалом у три місяці життя, а для дітей 2-3 роки – з інтервалом у півроку [18: 18-26].
- Головним чином у сучасній літературі представлені методики діагностики розвитку окремих сфер психіки дітей: сприймання, уваги, пізнавальних процесів, темпераменту, емоційно-почуттєвої сфери тощо [6, 2, 11, 14, 19,].

§ 2.3. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку за методикою Манової-Томової

Необхідність створення спеціального методу для оцінки психічного розвитку дітей від народження до трьох років виникла у авторів тоді, коли постала потреба займатися створенням системи виховання дітей молодшого віку, а саме – для виховання дітей у дитячих яслах, і будинках матері і дитини. Це була середина 50-х років, коли дитячі заклади догляду та виховання малюків повинні були завоювати довіру матерів. А довіру можна завоювати тоді і зараз завжди лише одним шляхом: своєчасно забезпечити нормальний фізичний і психологічний розвиток їх дітей. Завдання було поставлене чітко: створити таку систему виховання, за допомогою якої можна було б забезпечити разом з правильним харчуванням і добрим фізичним розвитком нормальний психічний розвиток. Так виникла потреба вирішити нову проблему, яка межує з дитячою психологією, педагогікою і педіатрією. Проблема повинна була охопити систематичне вивчення психічного розвитку і виховання дітей від народження до трирічного віку. Зародження цієї проблеми було викликане важливою необхідністю суспільного життя: на початку 50-х років кількість ясел почала збільшуватися і треба було уникнути психічного відставання дітей, яке почало виявлятися. Необхідність серйозно займатися психічним розвитком дітей до трьох років які виховуються в дитячих закладах, була очевидна.

На шляху дослідників виникло досить багато проблем. В першу чергу це відоме усім негативне ставлення Радянської влади до психології як науки взагалі, і до факту про необхідність дослідження внутрішніх процесів розвитку особи у матеріалістичному суспільстві того часу. Але на початку 50-х років неабиякого поширення і популярності набули ідеї школи Павлова про вищу нервову діяльність. Ці ідеї спрямували особливу увагу психологів, педагогів і педіатрів на цілісність дитячого організму. Переконливо було доведено, що розвиток дитини – це єдиний процес, в якому тісно переплетені в складній залежності фізіологічні процеси і психічні вияви. Концепції

Павлова про єдність організму і середовища, єдність фізіологічного і психічного в людині, про початок умовно-рефлекторної діяльності і про виникнення психіки спрямували увагу вчених на дослідження раннього онтогенезу психіки і поведінки дитини, на дослідження раннього дитинства.

Першим етапом у розробці методики стало створення показників для контролю і оцінки психічного розвитку дітей від 0 до 3-річного віку. Необхідно було знати, який розвиток повинні мати діти в яслах, щоб запобігти небезпеці психічного відставання.

В 1954 році у нас вперше спробували розробити експериментально норми-показники для психічного розвитку дітей від 0 до 3-річного віку. Як основу автори використовували показники Щелованова, норми Гезеля і наслідки власне їх спостережень. В 1954-1956 роках ці пробні норми-показники були запропоновані для експериментального екзаменування і встановлення їх придатності для вітчизняних дітей.

Повертаючись до теми нашого дослідження, маємо визначити можливості та недоліки даного методу дослідження на сучасному етапі розвитку психологічної науки. Звернімося, перед усім, до позитивного.

1. На нашу думку суттєвими набутками даної методики психодіагностики є її, перш за все, зручність використання та відносна нескладність оформлення та аналізу результатів. Методика не вимагає довготривалої складної підготовки. Проте, необхідною умовою вдалого та результативного інтерпретування результатів є досконале володіння показниками психічного розвитку дітей раннього віку.

2. Іншим позитивним моментом можна виділити те, що методика досліджує поступове та послідовне виникнення певних проявів психічного розвитку малюків.

3. Методика виникла своєчасно і виконала функції та завдання покладені на неї (виявити рівень психічного розвитку дітей раннього віку, з метою попередження його гальмування).

4. Методика комплексно включає в себе дослідження як біологічного, так і соціального прояву розвитку психіки дітей.

5. Методика органічно поєднує дослідження виявів як довільних так і не довільних виявів психіки. Оскільки Немов Р.С.[9: 58] говорить про те, що це є важливим складником успішного діагностування психічного розвитку дітей раннього дошкільного віку.

Щодо недоліків методики діагностики розвитку дітей раннього віку наведемо наступні.

1. Перш за все, це матеріалістичний, диктований епохою, підхід до діагностики розвитку дітей. Автори звертаються до зовнішніх, загальних проявів розвитку, не заглиблюючись до внутрішніх, екзистенційних проявів дитячої психіки. Хоча автори і претендують на звання «комплексного», а не тестового методу, але проводять лише кількісний підрахунок результатів, а не якісний, не заглиблюючись до причин, мотивів та факторів. «Ґрунтуючись на концепціях матеріалістичної марксистської психології, ми розробили наш метод не як тестовий метод, а як метод який спирається на закономірне, поступове і послідовне виникнення і прояви різних сторін психіки дитини, якщо розглядати ці прояви різних сторін психіки як наслідок взаємодії між зовнішніми умовами і внутрішніми причинами, як прояви біологічного і соціального при вирішальній ролі останнього» [5:34].

2. Даний метод діагностики не охоплює усі найважливіші аспекти розвитку, такі як пам'ять, увага, концентрація тощо, а дослідження зводиться, як зазначено раніше, до переліку фізичних виявів, до того ж не першочергової важливості (образотворча діяльність).

Проте, на нашу думку запропонований В. Мановою-Томовою метод діагностики розвитку дітей раннього дитинства має право на існування та може використовуватися сучасними психологами у своїй практиці для діагностики певних аспектів розвитку малюків, хоча не може бути визнана комплексною і використовуватися тотально.

Розділ 3 Конкретно психологічне дослідження розвитку дитини раннього дошкільного віку.

Діагностика дітей раннього віку від 1 до 3 років (15-36 місяців) за методикою В. Манової-Томової проводиться з метою дослідити рівень психічного розвитку дитини. Для дослідження використовуються анкета досліджуваної дитини та шкала для оцінки психічного розвитку дитини (1-3 роки) запропонована В. Мановою-Томою для таких цілей.

Завдання дослідження:

1. виявити коефіцієнт розвитку, число, яке вказує на рівень розвитку психіки: відставання, своєчасний розвиток, випередження;

Для визначення коефіцієнта розвитку слід визначити календарний (хронологічний) вік дитини (КВ) та психічний вік, або вік розвитку (ВР), який становить рівень психічного розвитку. Він визначається здатністю при дослідженні за шкалою залежно від кількості показників (моторика (М), уміння (У), навички (Н), образотворча діяльність (О), емоційно-соціальний розвиток (ЕС) та мовлення (М), які реалізувала дитина у своєму розвитку для даного вікового мікроперіоду.

2. виявити, які зміни відбулися протягом дослідження, між першим та другим етапами дослідження.

З метою встановлення рівня ефективності та доцільності використання описаної вище методики на сучасному етапі розвитку психологічної науки, проводимо дослідження на п'ятьох дітях віку, що відповідає віковому параметру даної методики, тобто 1-3 роки. Результати фіксуємо у відповідні таблиці.

Дослідження проводилося в звичних для дитини умовах шляхом методів спостереження та експерименту.

3.1. Дослідження 1

Анкета досліджуваної дитини

Прізвище та ім'я дитини	<i>Українець Єлизавета</i>
Дата народження	<i>2 травня 2007 року</i>
Батько (вік, професія)	<i>Українець Сергій, 32 роки, механік</i>
Мати (вік, професія)	<i>Українець Оксана, 29 роки, перукар</i>
Брати і сестри (вік)	<i>Українець Анастасія, 8 років</i>
Особливості під час вагітності матері	<i>Нормальна вагітність, без ускладнень</i>
Особливості при народженні дитини	<i>Нормальні пологи, без ускладнень</i>
Вага і зріст при народженні	<i>2.98 кг; 50 см</i>
Годування	<i>Грудне вигодовування до 7 тижнів.</i>
Поява зубів	<i>8 місяців</i>
Сон	<i>Спокійний сон. Нічний сон 10-11 годин, денний сон 2-3 години</i>
Переважаючий емоційний стан	<i>Весела, бадьора, цікава,</i>
Де виховується дитина (сім'я, ясла, дитячий будинок)	<i>Виховується у сім'ї</i>
Хто доглядає дитину	<i>Дитину доглядає мати</i>
Додаткові відомості	

Шкала оцінки психічного розвитку дитини

Прізвище та ім'я Українець Єлизавета Вік 21 місяці

Місяці	Показники			Відмітка про наявність показника розвитку					
	Рівень	Символ	Опис	1	2	3	4	5	6
36	6	МВ	Може зв'язно переказати простий випадок чи оповідання.						
	5	ЕС	В іграх відображає навколишнє життя і «входить» у роль.						
	4	О	Малює кульку, яблуко та інше.						
	3	Н	Самостійно роздягається і роззувається.						
	2	У	Вставляє п'ять кубиків один в один.						
	1	М	Сходить і спускається східцями без опори.						
30	6	МВ	Ставить різноманітні запитання.						
	5	ЕС	Можна впевнити словами відмовитись від чогось.						
	4	О	Креслить криву замкнену лінію.						
	3	Н	Систематично оповіщає про фізіологічну потребу.						
	2	У	Розстібає три гудзики.						
	1	М	Бігає значно краще.						
24	6	МВ	Ставить перші запитання.						
	5	ЕС	Вступає в контакт і іншими людьми.						
	4	О	Наслідуючи, креслить вертикальні і горизонтальні лінії.						
	3	Н	Регулює свої фізіологічні потреби – майже не мочить штани.						
	2	У	Перегинає надвоє аркуш паперу.						
	1	М	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.						
	6	МВ	Може назвати п'ять зображень на картинці.						
	5	ЕС	Звертається за допомогою до дорослого, коли хтось забирає іграшку.						

21	4	О	Креслить в межах аркушу.																		
	3	Н	Їсть самостійно.																		
	2	У	Кидає м'ячик у коробку (корзину).																		
	1	М	Робить спроби бігти.																		
18	6	МВ	Робить спроби пов'язати два слова у речення.																		
	5	ЕС	Хоче все робити сама.																		
	4	О	Креслить спонтанно і старанно.																		
	3	Н	Пробує їсти самостійно.																		
	2	У	Відтворює побачене в іграх з іграшками.																		
	1	М	Ходить стабільно, рідко падає.																		
15	6	МВ	Користується десятьма і більше словами.																		
	5	ЕС	Виконує два завдання за вказівкою дорослого.																		
	4	О	Може тримати олівець і залишає сліди.																		
	3	Н	Тримає ложку під час їжі.																		
	2	У	Ставить п'ять кубиків один на один.																		
	1	М	Ходить сама, але часто падає.																		

Обробка результатів

Етап №1

Перше дослідження проводилося 14 грудня 2008 року. Досліджуваній дитині було 19 місяців. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 18 міс.

Уміння 18 міс.

Навички 24 міс.

Образотворча діяльність 15 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 18 міс.

Мовлення 18 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) = 19 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (14.12.2008) досліджувана дитина (Українець Єлизавета) мала:

1. Загальний психічний вік дитини 19 міс. співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення та емоційно-соціальний розвиток співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Розвиток навичок значно випереджає календарний вік, на 5 місяців (24 міс);
4. Розвиток образотворчої діяльності (15 міс.) нижчий від хронологічного віку на 4 місяці .
5. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{18.5 \cdot 100}{18.5}$$

$$KoP = 97.4$$

Висновок: З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, що виявився оптимальним числом, робимо висновок про те, що затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини, Українець Єлизавети, виявлено не було.

Етап №2

Друге дослідження проводилося 10 лютого 2009 року. Календарний вік дитини 21 місяці. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 21 міс.

Уміння 21 міс.

Навички 24 міс.

Образотворча діяльність 18 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 21 міс.

Мовлення 21 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) =21 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (10.2.2008) досліджувана дитина (У країнець Єлизавета) мала:

1. Загальний психічний вік дитини (21 міс.) співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення та емоційно-соціальний розвиток співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутні;
3. Розвиток навичок випереджає календарний вік, на 3 місяці (24 міс);
4. Розвиток образотворчої діяльності (18 міс.) нижчий від хронологічного віку на 3 місяці .
5. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{21 \cdot 100}{21}$$

$$KoP = 100$$

Висновок: 1. З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, що виявився оптимальним числом, робимо висновок про те, що затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини, Українець Єлизавети, виявлено не було.

2. З часу першого дослідження дитина почала робити спроби бігти, вміє закидати у корзину м'яч, регулює свої фізіологічні потреби, креслить спонтанні, але старанні лінії олівцем на папері, звертається до дорослого, коли на прогулянці діти відбирають іграшку, називає більше п'яти зображень на малюнках.

3.2. Дослідження 2

Анкета досліджуваної дитини

Прізвище та ім'я дитини	<i>Томенко Денис</i>
Дата народження	<i>6 вересня 2007 року</i>
Батько (вік, професія)	<i>Томенко Андрій, 37 роки, водій вантажівки</i>
Мати (вік, професія)	<i>Томенко Валентина, 32 роки, інженер</i>
Брати і сестри (вік)	<i>Не має</i>
Особливості під час вагітності матері	<i>Перманентна загроза передчасних пологів</i>
Особливості при народженні дитини	<i>Нормальні пологи, без ускладнень</i>
Вага і зріст при народженні	<i>3,9 кг; 52 см</i>
Годування	<i>Грудне вигодовування до 15 місяців.</i>
Поява зубів	<i>9 місяців</i>
Сон	<i>Не спокійний сон. Нічний сон 6-8 годин, денний сон 1-1.5 години кілька разів у день</i>
Переважаючий емоційний стан	<i>Зацікавлений, заглиблений у гру</i>
Де виховується дитина (сім'я, ясла, дитячий будинок)	<i>Виховується у сім'ї</i>
Хто доглядає дитину	<i>Дитину доглядає мати та бабуся</i>
Додаткові відомості	

Шкала оцінки психічного розвитку дитини

Прізвище та ім'я Томенко Денис Вік 18 місяців

Місяці	Показники			Відмітка про наявність показника розвитку					
	Вік	Літера	Опис						
36	6	МВ	Може зв'язно переказати простий випадок чи оповідання.						
	5	ЕС	В іграх відображає навколишнє життя і «входить» у роль.						
	4	О	Малює кульку, яблуко та інше.						
	3	Н	Самостійно роздягається і роззувається.						
	2	У	Вставляє п'ять кубиків один в один.						
	1	М	Сходить і спускається східцями без опори.						
30	6	МВ	Ставить різноманітні запитання.						
	5	ЕС	Можна впевнити словами відмовитись від чогось.						
	4	О	Креслить криву замкнену лінію.						
	3	Н	Систематично оповіщає про фізіологічну потребу.						
	2	У	Розстібає три гудзики.						
	1	М	Бігає значно краще.						
24	6	МВ	Ставить перші запитання.						
	5	ЕС	Вступає в контакт і іншими людьми.						
	4	О	Наслідуючи, креслить вертикальні і горизонтальні лінії.						
	3	Н	Регулює свої фізіологічні потреби – майже не мочить штани.						
	2	У	Перегинає надвоє аркуш паперу.						
	1	М	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.						
21	6	МВ	Може назвати п'ять зображень на картинці.						
	5	ЕС	Звертається за допомогою до дорослого, коли хтось забирає іграшку.						
	4	О	Креслить в межах аркушу.						

	3	Н	Їсть самостійно.						
	2	У	Кидає м'ячик у коробку (корзинку).						
	1	М	Робить спроби бігти.						
18	6	МВ	Робить спроби пов'язати два слова у речення.						█
	5	ЕС	Хоче все робити сама.					█	█
	4	О	Креслить спонтанно і старанно.				█	█	
	3	Н	Пробує їсти самостійно.			█			
	2	У	Відтворює побачене в іграх з іграшками.		█				
	1	М	Ходить стабільно, рідко падає.	█					
15	6	МВ	Користується десятьма і більше словами.					█	█
	5	ЕС	Виконує два завдання за вказівкою дорослого.					█	█
	4	О	Може тримати олівець і залишає сліди.				█	█	
	3	Н	Тримає ложку під час їжі.			█		█	
	2	У	Ставить п'ять кубиків один на один.		█				
	1	М	Ходить сама, але часто падає.	█					

Обробка результатів

Етап №1

Перший етап дослідження проводився 20 грудня 2008 року.

Досліджуваній дитині було 16 місяців. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 15 міс.

Уміння 15 міс.

Навички 12 міс.

Образотворча діяльність 12 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 15 міс.

Мовлення 18 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) = 15 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (20.12.2008) досліджувана дитина (Томенко Денис) мала:

1. Загальний психічний вік дитини 15 міс. співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, та емоційно-соціальний розвиток співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Відставання у розвитку навичок та образотворчої діяльності становить 3 міс. (12 міс.)
  - Розвиток мовлення випереджає хронологічний вік на 3 місяці (18 міс.).
4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$K_{oP} = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

K_{oP} – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$K_{oP} = \frac{15 \cdot 100}{16}$$

$$K_{oP} = 94$$

Висновок: З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, робимо висновок про те, що, на етапі 16 міс. нами була виявлена затримки психічного розвитку досліджуваної дитини, Томенко Дениса.

Етап №2

Друге дослідження проводилося 6 березня 2009 року. Календарний вік дитини 18 місяців. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика	18 міс.
Уміння	18 міс.
Навички	18 міс.
Образотворча діяльність	15 міс.
Емоційно-соціальний розвиток	18 міс.
Мовлення	18 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) =18 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (6.3.2009) досліджувана дитина (Томенко Денис) мала:

1. Загальний психічний вік дитини (18 міс.) співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення, емоційно-соціальний розвиток та навичок співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Розвиток образотворчої діяльності (15 міс.) нижчий від хронологічного віку на 3 місяці .

4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{18 \cdot 100}{18}$$

$$KoP = 100$$

Висновок: 1. З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, що виявився оптимальним числом протягом другого етапу дослідження, робимо висновок про те, що затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини, виявлено не було.

5. З часу першого дослідження дитина ходить стабільно, майже без допомоги, відтворює побачене у навколишньому середовищі у своїх іграх, намагається їсти самостійно, намагається виконувати усі дії самостійно, без допомоги дорослих, робить спроби пов'язати два і більше слів у речення.

3.3. Дослідження 3

Анкета досліджуваної дитини

Прізвище та ім'я дитини	<i>Гриців Кирило</i>
Дата народження	<i>10 травня 2006 року</i>
Батько (вік, професія)	<i>Хоменко Володимир, 43 роки</i>
Мати (вік, професія)	<i>Гриців Олена, 35 роки, бухгалтер</i>
Брати і сестри (вік)	<i>Гриців Христина, 12 років</i>
Особливості під час вагітності матері	<i>Нормальна вагітність, без ускладнень</i>
Особливості при народженні дитини	<i>Нормальні пологи, без ускладнень</i>
Вага і зріст при народженні	<i>4.2 кг; 54 см</i>
Годування	<i>Грудне вигодовування до 2 років.</i>
Поява зубів	<i>6 місяців</i>
Сон	<i>Спокійний сон. Нічний сон 8-10 годин, денний сон 1-2 години</i>
Переважаючий емоційний стан	<i>Замкнутий, не йде на контакт з іншими дітьми та незнайомими дорослими</i>
Де виховується дитина (сім'я, ясла, дитячий будинок)	<i>Виховується у яслах</i>
Хто доглядає дитину	<i>Дитину доглядає мати, бабуся</i>
Додаткові відомості	

Шкала оцінки психічного розвитку дитини

Прізвище та ім'я Гриців Кирило Вік 34 місяці

Місяці	Показники			Відмітка про наявність показника розвитку						
	Рівень	Код	Опис	1	2	3	4	5	6	
36	6	МВ	Може зв'язно переказати простий випадок чи оповідання.						█	
	5	ЕС	В іграх відображає навколишнє життя і «входить» у роль.					█		
	4	О	Малює кульку, яблуко та інше.				█			
	3	Н	Самостійно роздягається і роззувається.			█				
	2	У	Вставляє п'ять кубиків один в один.		█					
	1	М	Сходить і спускається східцями без опори.	█						
30	6	МВ	Ставить різноманітні запитання.						█	
	5	ЕС	Можна впевнити словами відмовитись від чогось.					█		
	4	О	Креслить криву замкнену лінію.				█			
	3	Н	Систематично оповіщає про фізіологічну потребу.			█				
	2	У	Розстібає три гудзики.		█					
	1	М	Бігає значно краще.	█						
24	6	МВ	Ставить перші запитання.							
	5	ЕС	Вступає в контакт і іншими людьми.							
	4	О	Наслідуючи, креслить вертикальні і горизонтальні лінії.							
	3	Н	Регулює свої фізіологічні потреби – майже не мочить штани.							
	2	У	Перегинає надвоє аркуш паперу.							
	1	М	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.							
	6	МВ	Може назвати п'ять зображень на картинці.							
	5	ЕС	Звертається за допомогою до дорослого, коли хтось забирає							

21			іграшку.						
	4	О	Креслить в межах аркушу.						
	3	Н	Їсть самостійно.						
	2	У	Кидає м'ячик у коробку (корзинку).						
1	М	Робить спроби бігти.							
18	6	МВ	Робить спроби пов'язати два слова у речення.						
	5	ЕС	Хоче все робити сама.						
	4	О	Креслить спонтанно і старанно.						
	3	Н	Пробує їсти самостійно.						
	2	У	Відтворює побачене в іграх з іграшками.						
	1	М	Ходить стабільно, рідко падає.						
15	6	МВ	Користується десятьма і більше словами.						
	5	ЕС	Виконує два завдання за вказівкою дорослого.						
	4	О	Може тримати олівець і залишає сліди.						
	3	Н	Тримає ложку під час їжі.						
	2	У	Ставить п'ять кубиків один на один.						
	1	М	Ходить сама, але часто падає.						

Обробка результатів

Етап №1

Перший етап дослідження проводився 12 грудня 2008 року.

Досліджуваній дитині було 31 місяць. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 30 міс.

Уміння 30 міс.

Навички 30 міс.

Образотворча діяльність 36 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 30 міс.

Мовлення 30 міс.

Загальний психічний вік – (BP) = 31 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (12.12.2008) досліджувана дитина (Гриців Кирило) мала:

1. Загальний психічний вік дитини 31 міс. співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, навичок, мовлення та емоційно-соціальний розвиток співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Розвиток образотворчої діяльності значно випереджає календарний вік, на 6 місяців (36 міс.);
4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{31 \cdot 100}{36}$$

$$KoP = 100$$

Висновок: З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, що виявився оптимальним числом, робимо висновок про те, що затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини, Гриціва Кирила, виявлено не було.

Етап №2

Друге дослідження проводилося 10 березня 2009 року. Календарний вік дитини 34 місяці. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 36 міс.

Уміння 36 міс.

Навички 30 міс.

Образотворча діяльність 36 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 42 міс.

Мовлення 36 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) =36 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (10.3.2009) досліджувана дитина (Гриців Кирило) мала:

1. Загальний психічний вік дитини (36 міс.), що випереджає хронологічний вік дитини на 2 міс. (34 міс.);
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення та образотворчої діяльності співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Розвиток навичок нижчий від хронологічного віку на 2 місяці;
4. Емоційно-соціальний розвиток випереджає календарний вік (34 міс.), на 2 місяців (36 міс)
5. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$\text{КоР} = \frac{\text{ВР} \cdot 100}{\text{КВ}}$$

КоР – коефіцієнт психічного розвитку,

ВР – вік психічного розвитку,

КВ – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$\text{КоР} = \frac{36 \cdot 100}{34}$$

$$\text{КоР} = 106$$

Висновок: 1. З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, робимо висновок про те, що нами виявлене випередження психічного розвитку досліджуваної дитини, Гриціва Кирила, на 2 місяці.

6. З часу першого дослідження дитина почала сходити і спускатися сходами без допомоги, вставляє 5 кубиків один в один, малює круглі та еліптичні предмети, в іграх входить в роль і вимовляє слова за героїв, може переказати просту розповідь чи казку.

3.4. Дослідження 4

Анкета досліджуваної дитини

Прізвище та ім'я дитини	<i>Сарнавська Ірина</i>
Дата народження	<i>13 січня 2007 року</i>
Батько (вік, професія)	<i>Сарнавський Ігор, 23 роки, студент</i>
Мати (вік, професія)	<i>Сарнавська Христина ,25 роки, продавець</i>
Брати і сестри (вік)	<i>Не має</i>
Особливості під час вагітності матері	<i>Вагітність ускладнена ОРВІ у 3 триместрі</i>
Особливості при народженні дитини	<i>Стрімкі пологи</i>
Вага і зріст при народженні	<i>2.55 кг; 49 см</i>
Годування	<i>Грудне вигодовування до 8 місяців.</i>
Поява зубів	<i>8 місяців</i>
Сон	<i>Спокійний сон. Нічний сон 10-21 годин, денний сон 3-4 години</i>
Переважаючий емоційний стан	<i>Весела</i>
Де виховується дитина (сім'я, ясла, дитячий будинок)	<i>Виховується у яслах</i>
Хто доглядає дитину	<i>Дитину доглядає мати, батько, бабуся</i>
Додаткові відомості	

Шкала оцінки психічного розвитку дитини

Прізвище та ім'я Сарнавська Ірина Вік 28 місяців

Місяці	Показники			Відмітка про наявність показника розвитку					
	Вік	Літера	Опис	1	2	3	4	5	6
36	6	МВ	Може зв'язно переказати простий випадок чи оповідання.						
	5	ЕС	В іграх відображає навколишнє життя і «входить» у роль.						
	4	О	Малює кульку, яблуко та інше.						
	3	Н	Самостійно роздягається і роззувається.						
	2	У	Вставляє п'ять кубиків один в один.						
	1	М	Сходить і спускається східцями без опори.						
30	6	МВ	Ставить різноманітні запитання.						
	5	ЕС	Можна впевнити словами відмовитись від чогось.						
	4	О	Креслить криву замкнену лінію.						
	3	Н	Систематично оповіщає про фізіологічну потребу.						
	2	У	Розстібає три гудзики.						
	1	М	Бігає значно краще.						
24	6	МВ	Ставить перші запитання.						
	5	ЕС	Вступає в контакт і іншими людьми.						
	4	О	Наслідуючи, креслить вертикальні і горизонтальні лінії.						
	3	Н	Регулює свої фізіологічні потреби – майже не мочить штани.						
	2	У	Перегинає надвоє аркуш паперу.						
	1	М	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.						
	6	МВ	Може назвати п'ять зображень на картинці.						

	5	ЕС	Звертається за допомогою до дорослого, коли хтось забирає іграшку.						
	4	О	Креслить в межах аркушу.						
	3	Н	Їсть самостійно.						
	2	У	Кидає м'ячик у коробку (корзину).						
	1	М	Робить спроби бігти.						
18	6	МВ	Робить спроби пов'язати два слова у речення.						
	5	ЕС	Хоче все робити сама.						
	4	О	Креслить спонтанно і старанно.						
	3	Н	Пробує їсти самостійно.						
	2	У	Відтворює побачене в іграх з іграшками.						
	1	М	Ходить стабільно, рідко падає.						
15	6	МВ	Користується десятьма і більше словами.						
	5	ЕС	Виконує два завдання за вказівкою дорослого.						
	4	О	Може тримати олівець і залишає сліди.						
	3	Н	Тримає ложку під час їжі.						
	2	У	Ставить п'ять кубиків один на один.						
	1	М	Ходить сама, але часто падає.						

Обробка результатів

Етап №1

Перший етап дослідження проводився 3 січня 2009 року.

Досліджуваній дитині було 25 місяців. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика	24 міс.
Уміння	24 міс.
Навички	24 міс.
Образотворча діяльність	24 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 30 міс.

Мовлення 24 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) = 25 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (3.01.2009) досліджувана дитина, Сарнавська Ірина) мала:

1. Загальний психічний вік 25 міс., який співпадає з її хронологічним віком (25 міс.);
2. Розвиток рухів, вміння рук, розвиток образотворчої діяльності, мовлення та розвиток навичок співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Емоційно-соціальний розвиток досліджуваної випереджає календарний вік, на 5 місяців (30 міс);
4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{25 \cdot 100}{30}$$

$$KoP = 100$$

Висновок: З огляду на встановлений коефіцієнт розвитку, робимо висновок про те, що календарний та психічний вік дитини співпадають і затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини виявлено не було.

Етап №2

Друге дослідження проводилося 18 березня 2009 року. Календарний вік дитини 28 місяців. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 30 міс.

Уміння 30 міс.

Навички 30 міс.

Образотворча діяльність 24 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 30 міс.

Мовлення 30 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) =29 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (18.3.2008) досліджувана дитина мала:

1. Загальний психічний вік дитини (29 міс.) не співпадає із хронологічним (28 міс.) і випереджає його на 1 міс.;
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення, розвиток навичок та емоційно-соціальний розвиток випереджають хронологічний вік на 2 міс.;
3. Розвиток образотворчої діяльності (24 міс.) нижчий від хронологічного віку (28 міс.) на 4 місяці .
4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{29 \cdot 100}{28}$$

$$KoP = 104$$

Висновок:

1. Коефіцієнт розвитку свідчить про випередження психічного розвитку дитини відносно її календарного віку на 1 міс, що являється не значним числом і не потребує додаткової діагностики.

2.3 часу першого дослідження дитина почала бігати значно краще, навчилася розстібати гудзики, систематично оповіщати про фізіологічні потреби, адекватно реагує на вербальні команди дорослих, навчилася ставити перші запитання.

3.5. Дослідження 5

Анкета досліджуваної дитини

Прізвище та ім'я дитини	<i>Білошицька Юлія</i>
Дата народження	<i>25 червня 2007 року</i>
Батько (вік, професія)	<i>Білошицький Юрій, 25 роки, механік</i>
Мати (вік, професія)	<i>Білошицька Тетяна, 27 років, вчитель</i>
Брати і сестри (вік)	<i>Не має</i>
Особливості під час вагітності матері	<i>Нормальна вагітність, без ускладнень</i>
Особливості при народженні дитини	<i>Нормальні пологи, без ускладнень</i>
Вага і зріст при народженні	<i>3.1 кг; 51 см</i>
Годування	<i>Грудне вигодовування до 18 місяців.</i>
Поява зубів	<i>9 місяців</i>
Сон	<i>Спокійний сон. Нічний сон 10-11 годин, денний сон 2-3 години</i>
Переважаючий емоційний стан	<i>Бадьорий стан</i>
Де виховується дитина (сім'я, ясла, дитячий будинок)	<i>Виховується у яслах</i>
Хто доглядає дитину	<i>Дитину доглядає мати, батько та бабуся</i>
Додаткові відомості	

Шкала оцінки психічного розвитку дитини

Прізвище та ім'я Білошицька Юлія Вік 21 місяці

Місяці	Показники			Відмітка про наявність показника розвитку					
	Рівень	Код	Опис	1	2	3	4	5	6
36	6	МВ	Може зв'язно переказати простий випадок чи оповідання.						
	5	ЕС	В іграх відображає навколишнє життя і «входить» у роль.						
	4	О	Малює кульку, яблуко та інше.						
	3	Н	Самостійно роздягається і роззувається.						
	2	У	Вставляє п'ять кубиків один в один.						
	1	М	Сходить і спускається східцями без опори.						
30	6	МВ	Ставить різноманітні запитання.						
	5	ЕС	Можна впевнити словами відмовитись від чогось.						
	4	О	Креслить криву замкнену лінію.						
	3	Н	Систематично оповіщає про фізіологічну потребу.						
	2	У	Розстібає три гудзики.						
	1	М	Бігає значно краще.						
24	6	МВ	Ставить перші запитання.						
	5	ЕС	Вступає в контакт і іншими людьми.						
	4	О	Наслідуючи, креслить вертикальні і горизонтальні лінії.						
	3	Н	Регулює свої фізіологічні потреби – майже не мочить штани.						
	2	У	Перегинає надвоє аркуш паперу.						
	1	М	Сходить і спускається східцями, тримаючись за поручні.						
	6	МВ	Може назвати п'ять зображень на картинці.						
	5	ЕС	Звертається за допомогою до дорослого, коли хтось забирає						

Мовлення 18 міс.

Загальний психічний вік – (BP) = 18,5 = 19 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (5.01.2009) досліджувана дитина мала:

1. Загальний психічний вік дитини 19 міс., який випереджає хронологічний вік на 1 міс;
2. Розвиток рухів, образотворчої діяльності, вміння рук, мовлення та емоційно-соціальний розвиток співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутні;
3. Розвиток навичок випереджає календарний вік (18 міс.), на 3 місяці (21 міс);
4. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{19 \cdot 100}{21}$$

$$KoP = 106$$

Висновок: Встановлений коефіцієнт розвитку свідчить про незначне випередження загального психічного розвитку дитини відносно її хронологічного віку. Навички дитини випереджають еталонний параметр розвитку на 3 місяці.

Етап №2

Другий етап дослідження проводився 14 березня 2009 року.

Календарний вік дитини 21 місяці. Дані оцінки віку розвитку такі:

Моторика 21 міс.

Уміння 21 міс.

Навички 24 міс.

Образотворча діяльність 21 міс.

Емоційно-соціальний розвиток 18 міс.

Мовлення 21 міс.

Загальний психічний вік – (ВР) =21 міс

Це свідчить про те, що на момент проведення дослідження (14.03.2009) досліджувана дитина (Білошицька Юлія) мала:

1. Загальний психічний вік дитини (21 міс.) співпадає із хронологічним віком;
2. Розвиток рухів, вміння рук, мовлення та розвиток образотворчої діяльності співпадають із хронологічним віком, тобто відставання чи випередження розвитку відсутнє;
3. Розвиток навичок випереджає календарний вік, на 3 місяці (24 міс), дитина регулює свої фізіологічні потреби;
4. Емоційно-соціальний розвиток (18 міс.) нижчий від хронологічного віку (21 міс.) на 3 місяці .
5. Обчислення коефіцієнту психічного розвитку за формулою

$$KoP = \frac{BP \cdot 100}{KB}$$

KoP – коефіцієнт психічного розвитку,

BP – вік психічного розвитку,

KB – календарний (хронологічний) вік дитини.

$$KoP = \frac{21 \cdot 100}{21}$$

$$KoP = 100$$

Висновок: 1. Встановлений коефіцієнт розвитку виявився оптимальним числом, свідчить про те, що затримки чи випередження психічного розвитку досліджуваної дитини виявлено не було.

2.3 часу першого дослідження дитина почала робити спроби бігти, вмів закидати у корзину м'яч, їсть самостійно та регулює свої фізіологічні потреби, креслить в межах аркушу, називає п'ять зображень на малюнках.

Висновки

1. Протягом опрацювання запропонованої теми було опрацьовано ряд науково-методологічної літератури за темою у кількості 20 примірників. У результаті такої роботи було опрацьовано категоріальний апарат за темою.

2. У даній курсовій роботі ми намагалися вивчити основні характеристики розвитку дітей раннього віку (1-3 роки). З цією метою було опрацьовано ряд наукових джерел та виявлено сутнісні характеристики розвитку дітей молодшого дошкільного віку за основними параметрами, які нас цікавили у зв'язку із основним навантаженням роботи – проведенням конкретно психологічного дослідження з метою встановлення рівня розвитку дитини віком від 1 до 3 років за методикою В.Манової-Томової. Результати цієї розвідки оформлені у першому розділі курсової роботи.

3. У другому розділі ми дослідили сучасні методи та методики дослідження розвитку дітей раннього віку і виявили що, основними методами, що використовуються у дослідженнях є методи спостереження та експерименту із усім різномаяття останніх. Щодо методик, то їх умовно можна розділити на дві групи:

А. Методики, що дослідують комплексний характер розвитку дітей, поєднуючи психологічні, рефлексорні та фізіологічні параметри для встановлення рівня у розвитку малюків: Таблиці розвитку Гезеля, метод Брюне-Лезін, методика Манової-Томової тощо.

Методики, що вивчають окремі характеристики психічного розвитку дитини: пам'ять, увага, темперамент тощо.

4. Третій розділ курсової роботи присвячений конкретно психологічному дослідженню, де ми за методикою Манової-Томової дослідили рівень розвитку п'яťох дітей у віці від 1 до 3 років, і встановили, що розвиток відбувається не за усіма параметрами однаково, деякі з них випереджають модель, а деякі відстають.

5. Запропонована методика дозволяє дослідити вікові новоутворення дітей до 3 років, але не повною мірою, оскільки створювалася

саме для того, аби встановити загальний рівень розвитку дитини і виявити можливе відставання і мати змогу ефективної кореляції за необхідними параметрами.

Список використаної літератури

1. Вікова психологія / За ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1976. – 269с.
2. Волков Б.С., Волков Н.В. Задачи и упражнения по детской психологии. – М.: Просвещение, 1991. – 136с.
3. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування її особистості. – К.: Вища школа, 1978. – 263с.
4. Ительсон Л.Б. Лекции по общей психологии: Учеб. пособие. Мн.: Харвест; М.: ООО «Изд-во АСТ», 2000. – С.192-2001.
5. Манова-Томова В. Психологічна діагностика раннього віку. – К.: Вища школа, 1978. – 168с.
6. Маценко В. Індивідуальний розвиток дитини. – К.: Главник, 2007. – 128с.
7. Мухина В.С. Детская психология: Учеб. для студентов пед. ин-тов / Под ред. Л.А. Венгера. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение. 1985. – 272 с.
8. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 1998. – 476с.
9. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 640с.
10. Основи практичної психології. Підручник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Либідь. 2000. – 532с.
11. Практикум по возрастной и педагогической психологии. Уч. пособ. А.А.Алексеев, И.А.Архипова, А.И.Щербакова. – М.: Просвещение, 1987. – 255с.
12. Практическая психодиагностика. Методы и тесты. – Самара: Байбах, 1998. – 670с.
13. Практическая психодиагностика // Романова Е. Психодиагностика. Учеб. пособ. – СПб, 2006. – С.89-176.

- 14.Проклина Н.Ф.Практикум по детской психологии. – М.: Просвещение, 1985. – 168с.
- 15.Психологическая диагностика развития ребенка // Детский практический психолог: Программы и методические материалы: Учеб. пособ. М, 2001. – 354с.
- 16.Психологическая диагностика: Учебник для вузов / Подред М.К.Акимовой, К.М.Гуревича. – СПб.: Питер, 2005. – 652с.
- 17.Психологія. Підручник для студентів вищих закладів освіти. / Ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558с.
- 18.Терлецька Л. Психологія дитинства: Практикум. Навчальний посібник. – К.: Главник, 2006. – 144с.
- 19.Урунтаева Г.А., Афонькина Ю.А. Практикум по детской психологии. – М.: Просвещение, Владос, 1995. – 246с.
- 20.Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 288с.